FEJN TWIELDET IL-MADONNA

Fit-tarf tal-belt ta' Ġerusalêm, ftit 'il ġewwa mis-sûr li jâgħti għal fûq il-wied ta' Kedron, malli tidħol minn bieb li jgħidulu *Bâb Sitti Mìrjam*, hemm qatgħa bini, u knisja miegħu, ta' żmien is-Salibijìn. Il-Għarab dil-knisja jgħidûlha *s-Salaħija*, u l-Insâra jsibuha bl-isem ta' *sant'Anna*. Jgħidulha hekk, l-Insâra, għax kif ingħâd mill-qedem nett — qîsu minn żmien l-Appostli, — fejn issa hemm il-knisja, kienet tinsâb id-dâr ta' sant' Anna, u hemm tnisslet u twieldet il-Madonna, dik li ġiebet fid-dinja lil-Hellies, jiġifieri lil Ġesù.

laume Postel, li raġa' kixfu, fis-sena 1552. Aktarx li fil-bidu, dal-ktieb, kien qasîr u serju, imma issa fih ħafna kliem miżjûd, għâd li ż-żjieda li fîh drâbi tista' titgħarbel u titnaqqa. Il-qalba ta' dal-ktieb huwa għidût bikri tal-Insâra ta' Ġerusalêm. U barra minn dal-ktieb hemm raġunijiet oħra biex jitwemmen il-għìdut li l-Madonna twieldet Ġerusalêm, kif sa naraw.

Ewsebju, Isqof ta' Qajsarija, fil-Palestîna (265-340) fl-istorja tal-knisja li kiteb, niżżel l-ismijiet tal-ewwel tlittaxar Isqof tal-Insâra f'Ġerusa-

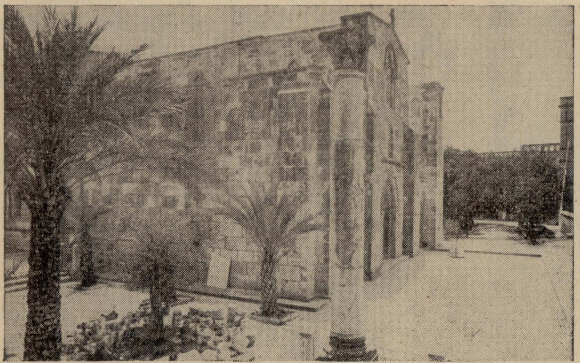

Ġerusalem — Il-knisja ta' sant'Anna minn barra. Dil-knisja mibnija mis-Salibîn, jew 'Crociati' *fis-Seklu XII. Ma' ġenbha, quddiem il-palma l-kbîra tidher wieqfa kolonna ta' żmien ir-Rumani.*

Imma, minn fejn hu magħrûf dân, li l-Madonna twieldet Ġerusalem?

Dan inkiteb l-ewwel darba fi ktieb antîk għall-aħħar, jekk m'hux daqs l-Evanġelji Kanonki, ftit anqas minnhom. Dal-ktieb isemmìh Oriġenes, li għêx bejn is-snìn 185, u 254 (u jiġi minnu li l-ktieb kien miktûb żmien twîl ġmielu qabel). Jgħîd Oriġenes li dal-ktieb kien jismu "Ktieb Ġâkbu" (*Ġâkbu* jiġifieri l-ewwel Isqof ta' Ġerusalêm, dak li kienu jgħidulu *Hu Kristu*); u l-ktieb għâdu jinsâb, imma issa jgħidulu "Protevanġelju ta' Ġâkbu", għax hekk semmieh Guil-

lêm, li laħqu wara li miet Ġesû. B'hekk aħna nafu sewwa li ż-żmien kollu mill-mewt ta' Ġesù sa kemm Hadrijânu bena mill-ġdîd lil Ġerusalêm u semmieha *Aelia*, fis-sena 135, fil-belt imqaddsa kien hemm Xirka kbîra ġmielha ta' Nsâra (għax li ma kienx hemm Insâra, l-Isqfijiet għal fejn?); għal hekk, il Madonna, bħala Omm il-Helllies, kellha qîma kbîra fost l-Insâra, u bis-saħħa ta' dil-qîma, bħal ma żammet għażiża t-tifkîra ta' fejn mietet u fejn difnuha, ma jistâx ikûn li ma tkunx miżmûma b'għożża t-tifkîra tal-imkien fejn

twieldet ukoll. Għal hekk il-għidût imniżżel fil-ktieb imsemmi "Protevanġelju ta' Ġâkbu" hu ta' min jemmnu għax jaqbel mal-ġrajja tażżmien.

Mela: il-għidût li l-Madonna twieldet Ġerusalêm, għandu mill-anqas mill-bidu tat-Tieni Seklu, u kif sa naraw, baqa' sejjer sal-lûm.

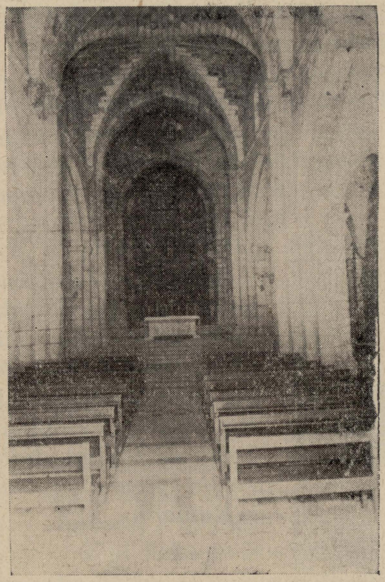

Ġerusalem — Il-knisja ta' Sant' Anna minn ġewwa. Bi tliet navi. Twila 112-il pied u wiesgħa 66. Fuq l-apside jew kor tidher tieqa mġennba lejn il-lemin. Kien isir hekk biex l-Insâra j'ftakru fi Kristu mejjet fuq is-salib, b'rasu lejn il-lemin.

Kif jgħîd il-għaref Dumnikân Père Vincent (dak li miet m'ilux, u ġibna l-aħbâr ta' mewtu u xi ħâġa fuq ħajtu f'dan il-Qari s-sena l-oħra, għadd 3, Lulju-Settembru, faċċata 90) il-knisja li hemm il-lum kienet mibnija fi mkien oħra eqdem minnha, aktarx ta' żmien Ewdoċja, mart Teodosju II, Imperatûr tal-Biżantîni, għal ħabta ta' bejn is-sîn 438 u 460. Tarġa' dil-knisja kienet mibnija wkoll fuq il-fdâl ta' Maqdes żgħir, ta' żmien l-Antonîni, bejn is-snîn 96 u 192. Dan kollu qâlu Père Vincent, Arkejolgu mill-aqwa, meta fela sewwa l-fdâl li nsâb taħt l-art tal-knisja li hemm issa, waqt li kienu jħaffru taħtha biex isewwuha fis-sena 1896. Mela, minn hekk jidher li għal ħabta tal-aħħar tal-Ewwel Seklu, l-Insâra ta' Ġerusalêm, rawwmu naqra ta' Maqdes fejn twieldet il-Madonna (bħal ma għamlu wkoll l-Insâra ta' Nazaret, dak iż-żmien, kif inkixef ilu xi sentejn), u mbagħad fi żmien il-Biżantîni, bdiel il-Maqdes inbniet knisja kbajra. Dil-knisja jsemmiha wieħed Djâknu li żâr lil Ġerusalêm fis-sena 520; jgħîd li qrîb il-menqa fejn Ġesù saħħaħ il-magħtûb nhar ta' Sibt (Evanġelju ta' san Ġwann, V, 1-9) hemm knisja *ta' santa Marija* (*Juxta Piscinam Probaticam, ibi est ecclesia Dominae Mariae*). U fis-sena 635, il-Patriajrka ta' Ġerusalêm ta' dak iż-żmien, san Sofronju, dil-knisja jsemmiha wkoll, hekk: "Fil-Probatka Mqaddsa nidħol, fejn Anna l-Mixħûra wildet lil Marija (*In Probaticam Sanctam ingrediar, ubi Anna Praeclara peperit Mariam*). U fl-aħħar, il-Kalendarju ta' Ġerusalêm tas-Seklu VII u VIII, fih miktûb hekk: 8 *Septembris: in Probatica, ubi fuerat Domus Joachim: Nativitas Sanctae Matris Dei* (Fit-8 ta' Settembru, fil-Probatka, fejn kienet Dar Ġwakkin: Twelid tal-Imbierka Omm Alla). U jibqgħu sejrin hekk, isemmuha sa żmienna.

Lil dil-knisja, maż-żmien, inbidlilha l-isem; u minn knisja *ta' santa Marija*, sa mis-Seklu IX 'l hawn,

bdew jgħidulha knisja *ta' sant'Anna*. Fis-Seklu XII is-Salibijîn, jew *Crociati*, ħattewha u bnewha mill-ġdîd, u magħha bnew Dejr kbîr għan-nisa, li kellu renti wisq. F'dan id-Dejr daħlu jgħîxu bħala Raħbiet, Alda, mart ir-Re Baldwinu I u Ġuditta (jew Yvetta), bint ir-Re Baldwinu II, oħt ir-Reġina Melisenda. Fis-sena 1192, kif tgħîd kitba bil-Għarbi li hemm fûq il-bieb, Sâleh id-Dîn (dak li għaleb lis-Salibijîn fit-taqbida ta' Hat-Tîn, u ħadilhom Ġerusalêm, fis-sena 1187), dil-Knisja ħadha u għamilha skôla, u ħâdet l-isem ta' *Mìdrasat is-Salahija*, kîf għadhom isibûha l-Għarab ta' Ġerusalêm sal-lûm.

Ġerusalêm u jżûr dil-knisja, jekk isaqsi għaliha, juruhielu). Fis-Seklu XV il-Franġiskâni qalgħu minn għand is-Sultân tat-Torok, li jistgħu jqaddsu żewġ quddisiet fis-sena ġewwa dak l-Għar; għal hekk dawn iż-żewġ quddisiet kienu jqaddsuhom waħda fit-8 ta' Settembru, nhar it-Twelîd tal-Madonna, u l-oħra fit-8 ta' Diċembru, nhar it-Tnissîl Sâfi tagħha.

Wara l-gwerra ta' Krimeja (1853-1856), billi fiha l-Franċiżi u t-Torok kienu sħâb u għenu lil xulxîn, is-Sultân ta' Kostantinopli ta' dak iż-żmien, Għabd-ul-Meġîd, tagħa l-ħerba tal-knisja ta' sant'Anna u tal-bini ta' ma' dwarha lil Franza. Għal

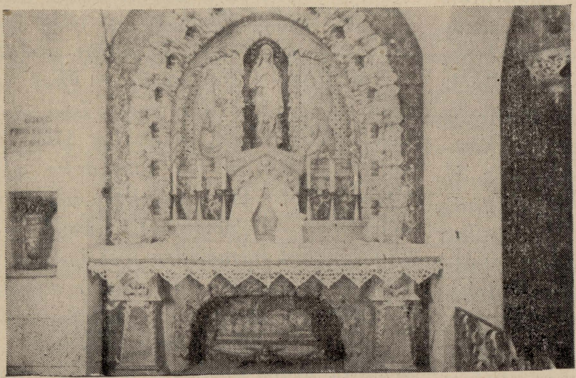

Ġerusalem — Il-Kripta, taħt il-knisja ta' sant'Anna, fejn jingħâd li twieldet il-Madonna. Fuq ir-rħâm fil-ħajt, hemm is-Sliema miktuba f'għadd kbir ta' ilsna, fosthom il-Mâlti.

Fiż-żmien li dil-knisja u dad-Dejr kienu jinsâbu taħt idejn il-Misilmîn, il-Franġiskâni tat-Terra Santa kienu jagħmlu minn kollox biex iseħħilhom jidħlu huma u jdaħħlu liż-żawwarîn ġewwa l-Għâr li hemm taħt il-knisja, li fih twieldet il-Madonna, biex iżuruh u jgħîdu t-talb ġewwa fih. Hemmekk ma kienux jistgħu jidħlu għajr fil-għodu bikri, meta jkûn għâdu d-dlâm, ħalli l-Għarab ma jarawhomx. U biex jidħlu kienu jrîdu jid-dendlu b'ħabel minn ġewwa tieqa, (dit-tieqa għadha hemm, u min imûr

hekk il-Ħakma Franċiża qabbdet lill-Inġinjier M. Mauss li jsewwi l-knisja u jdûrha dawra sewwa. U hekk għamel dan; u bil-għaqal tiegħu, sewwa l-knisja imma ħallieha f'kollox kif bnewha s-Salibijîn, għal hekk hi għâdha sal-lum l-isbaħ turija tal-bini tal-knejjes ta' dik il-ħabta fil-Palestîna. Fis-sena 1878 il-Ħakma Franċiża ħalliet dik il-knisja f'idejn ir-Rħieb il-Bojod, ta' Tunes, li kien għadu kemm sejjishom il-Kardinâl Levigerie. S'issa għadha f'idejhom, u għedin jieħdu ħsieb irabbu u jħarr-

ġu hemm lil Kjierki Griegi Kattolki ta' Ġerusalêm. Dawn ir-Rħieb, hemmekk, għandhom ukoll Mużew Bibliku, u lil kull min jitlobhom, juruhulu.

Issa naraw ftit kif inhu miktûb fil-ktieb "Protevanġelju ta' Ġâkbu" (dak li semmejna l-ewwel) li ġara t-Tnissil u t-Twelid tal-Madonna. Naraw ftit il-bidu tal-ktieb biss, għax hu twîl ħafna. U sa fejn naraw, inqassruh u niċċarawh ftit. Dan hu li jgħid dak il-ktieb:

F'waħda mit-tnaxer Tajfa ta' Israêl kien hemm râġel għani jismu Jaqîm u għal debħa waħda, fit-Tempju, kien jidboh tnejn, għax kien jgħid f'qalbu: "Debħa minnhom tmûr għalija, biex Alla jaħfirli dnubieti u jieqaf miegħi, u d-debħa l-oħra, tmûr għal ħtiġiet tal-pôplu kollu".

Darba waħda kien Għîd Kbîr u Ulied Israêl resqu jqaddmu debħiethom 'l Alla, b'idejn il-Qassîs. U meta resaq Jaqîm bid-debhiet tiegħu, Ruben, il-Qassîs waqqfu u qallu: "Ma jiswiex għalik, li tqaddem għotjiet 'l Alla, għax int ma għandekx ulied f'Israêl". U Jaqîm, għal dalkliem tal-Qassîs inkiser, u qalbu tnikktet wisq u telaq. U mar ifittex fil-kotba tat-Tnaxer Tajfa ta' Israêl u qal: "Irrîd nara hux jien waħdi li ma għandîx ulied f'Israêl". U fittex u sâb li r-rġiel seqdîn kollha nisslu u rabbew ulied f'Israêl. U ftakar fil-Patriajrka Abraham kif fi xjuħîtu kellu iben u semmieh Isħâk. U Jaqîm sogħob bih wisq, u ma weriex rûħu lil martu Anna, imma telaq lejn il-ġbiel, u waqqaf għarîxtu hemm, u sâm erbgħîn nhar u erbgħin lejl. U qal f'qalbu: "Ma ninżilx minn hawn fûq, u la biex niekol u anqas biex nixrob, sa kemm Alla Sidi jżûrni. U t-talb tiegħi sa jkun għalija xorb u ikel".

U martu Anna bdiet tixgħer u titnikket għal żewġ hemmijiet, u qâlet: "Nitnikket għax sfajt bla râġel, u nitnikket għax jien bla wlied". U ġie l-Għîd il-Kbîr, u Judit il-qaddejja t'Anna qaltilha: "Kemm sa ddum rûħek kiebja? Għîd il-Kbîr wasal, u ma jiswiex li tnikket qalbek. Ħa', ilbes dit-terħa tar-râs li tathieli mgħallmet xogħli, għax jien ma nistâx nilbisha, għax jien qaddejja, u t-terħa fiha egħliem is-Slâten". U Anna qaltilha: "Itlaq minn hawn! Ara jien ma għamilt ebda deni u l-Mulej għakkisni daqs hekk; x'ikun minni, mela, jekk dik it-terħa tahielek xi ħadd b'ħażen, u jien ikolli sehem fi dnûbek?" U Judit għadbet u qaltilha: "Ma hemmx għal fejn nisħtek, għax nâf li minn issa għandek saħta fuqek, la darba Alla għalaqlek ġûfek, u ma għandekx ulied f'Israêl!" U Anna tnikktet wisq għal dal-kliem, u newwħet tinwîħ kbîr għax kienet immaqdra fost in-nisa ta' Israêl. U daħlet fiha nfisha u qâlet: "X'għandi nagħmel, ħlief nitlob 'l Alla bil-biki, biex iżûrni?" U neżgħet ilbies in-niket, u ħaslet rasha u maxtet dlielha u libset il-libsa tal-egħrusija. U għal xi d-disa' siegħa niżlet iddur fi ġnienha.

U kien hemm siġra tar-rand u qagħdet bil-qegħda taħtha, u biddmugħ f'għajnejha bdiet titlob 'l Alla u tgħîd: "Alla ta' missirijieti, berikni u isma' talbi, bħal ma berikt lil Sâra u tajtha iben lill-Isħâk." U kif tħares 'il fûq, ġewwa s-siġra tar-rand, lemħet għixx għasâfar. U bdiet tnewwaħ weħedha u tgħîd: "Imsejkna jien! Għal fejn ġejt fid-dinja? U għal liema għan

ħriġt minn ġûf ommi? Sfajt bħala saħta bejn il-bniet ta' Israêl, immaqdra u mgħajjba u mkeċċija mit-Tempju tal-Mulej! Imsejkna jien! M'iex nixxebbah? Jien anqas mit-tajr tal-ajru, għax it-tajr tal-ajru għandu l-friegħ! Jien anqas mill-bhejjem tax-xôri, għax il-bhejjem tax-xori għandhom il-friegħ. U jien anqas mill-ħût tal-baħar, għax il-ħût tal-baħar ukoll għandu l-friegħ. Jien saħansitra anqas mit-trâb tal-art, għax sat-trâb tal-art italla' l-ħaxix u jkabbar is-siġar, fi żmienu, bil-barka tiegħek, ja Mulejja!"

F'daqqa l-Anġlu tal-Mulej dehrilha u qalilha: "Anna, ja Anna, la titnikkitx aktar! Ara li inti sa tnissel u tiled, u 'l min iġġib fid-dinja sa jkun imsemmi mal-artijiet kollha!" U Anna weġbitu: "Kîf jgħîx Alla! Lil mîn inġib fid-dinja, bint jew iben, inwegħdu lil Mulej, u nagħtîh għal qadi tiegħu il-jiem kollha ta' ħajtu!"

U dak il-ħin waslu żewġ baxxâra u qalu lil Anna: "Anna, ja Anna, ara li żewġek Jaqîm ġej bl-imrieħel tiegħu. Mûr, ħalli tilqgħu f'bieb il-belt!"

Għax l-Anġlu t'Alla kien deher lil Jaqîm fuq il-ġbiel u qallu: "Jaqîm, ja Jaqim! Ara li l-Mulej Alla sama' talbek! Għaġġel u inżel mill-ġbiel, għax martek Anna sejra tnissel!" U Jaqîm niżel mill-ġbiel u għajjat lir-raħħâla tiegħu u qalilhom: "Agħżlu mill-merħla għaxart iħrief bla tebgħa, ħalli jkunu debħa lil Mulej. U agħżlu għaxart għoġiela torja, ħalli jkunu debħa għal-Qassisîn u x-Xjuħ. U agħżlu mitt gidi, ħalli jkûnu debħa għal ġemgħa tan-nies." U Jaqîm ġie bl-imrieħel tiegħu, u Anna martu kienet wieqfa tistennieh f'bieb il-belt. U râtu ġej, Anna, u għarfitu u ġriet biex tiltaqa' miegħu. U għannqitu u qaltlu: "Issa nâf li Alla berikni b'barka kbîra; għax kont bla żewġ, u issa għandi żewġi, u kont blà wlied, u issa sa jkolli!" U Jaqîm l-ewwel jûm qagħad jistrieħ id-dâr u l-għâda qâm u ressaq fit-Tempju il-għotjiet tiegħu. U qal f'qalbu: "Jekk il-Mulej Alla tħannen għalija, nara rûħi sâfi fil-mera ta' fûq ġbîn il-Qassîs." U meta Jaqîm qaddem għotjietu, ħares sewwa fil-mera ta' fûq ġbîn il-Qassîs, kif kien tiela' fuq il-midbaħ. U ra lilu n-nifsu bla tebgħa, ġewwa fiha. U qal Jaqîm: "Issa nâf li Alla tħannen għalija u ħafirli dnubieti!" U niżel mit-Tempju t'Alla mseddaq, u mar lejn id-dar.

U Anna nisslet. U żmien ix-xhur tagħha, għadda; u fid-disa' xahar wildet. U qalet lil qâbla: "Għidli x'ġibt!" U l-qâbla weġbitha: "Ġibt bint!" U Anna qâlet: "Ruħi tkabbret f'dan il-jum", u mteddet. U meta għaddew il-jiem tagħha, Anna nsfiet u reddgħet lit-tarbija, u semmietha Marija. U ium wara jum, it-tifla kienet tikber u titqawwa. U meta t-tifla kellha sitt xhur, Anna waqqfitha fl-art ħalli tara teqafx weħedha. U t-tifla waqfet u mxiet seba' passi, u marret intefgħet fi ħdân ommha. U Anna refgħetha u qaltilha: "Kîf jgħîx il-Mulej Alla tiegħi, inti ma timxîx aktar fuq dil-art, sa ma jasal il-jum li fih nieħdok fit-Tempju t'Alla!"

* * *

U l-ktieb jibqa' sejjer, fûq kîf sant'Anna ħadet il-Madonna fit-Tempju, meta għalqet tlet snîn u fûq kif trabbiet hemmekka; u l-bqija, sa l-qtil tat-Trâbi bla ħtija u l-mewt ta' Erôdi.

P. Anton Olivan, O.F.M.